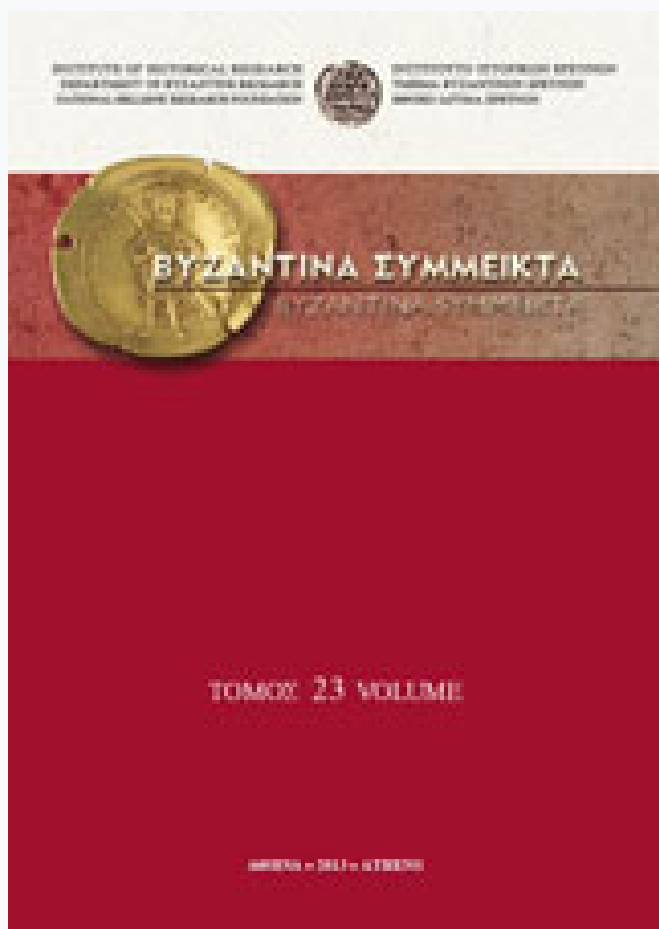

Byzantina Symmeikta

Vol 23 (2013)

BYZANTINA SYMMEIKTA 23

Βιβλιοκρισία: Constantine Porphyrogennetos, The Book of Ceremonies, in 2 volumes. Translated by ANNE MOFFATT and MAXEME TALL, with the Greek edition of the CSHB(Bonn 1829) [Byz. Australiensia 18], Canberra 2012. ISBN:978-1-876503-42-0

Τηλέμαχος ΛΟΥΓΓΗΣ

doi: [10.12681/byzsym.1142](https://doi.org/10.12681/byzsym.1142)

Copyright © 2014, Τηλέμαχος ΛΟΥΓΓΗΣ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΛΟΥΓΓΗΣ Τ. (2014). Βιβλιοκρισία: Constantine Porphyrogennetos, The Book of Ceremonies, in 2 volumes. Translated by ANNE MOFFATT and MAXEME TALL, with the Greek edition of the CSHB(Bonn 1829) [Byz. Australiensia 18], Canberra 2012. ISBN:978-1-876503-42-0. *Byzantina Symmeikta*, 23, 329–332. <https://doi.org/10.12681/byzsym.1142>

Constantine Porphyrogennetos, The Book of Ceremonies, in 2 volumes. Translated by ANN MOFFATT and MAXEME TALL, with the Greek edition of the *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae* (Bonn 1829) [Byzantina Australiensia 18], Canberra 2012, 2 vols., σσ. xxxviii+870. ISBN: 978-1-876503-42-0· ISSN: 0725-3079

Στους υποτίτλους των δύο τόμων –πρόκειται για ογκώδες έργο 870 σελίδων συνολικά– αναφέρεται ότι συμπεριλαμβάνονται (όπως εξ άλλου και στην έκδοση του CSHB με βάση τον κώδ. Lipsiensis I,17) και οι τρεις αφηγήσεις περί των αυτοκρατορικών εκστρατειών (I, 444-507, εκδομένες προσφάτως από τον J. HALDON, *Three treatises on Imperial Military Expeditions*, Wien 1991) καθώς και το *Κλητορολόγιον* του Φιλοθέου (II, 702-791, εκδομένο ήδη από τους J. BURY, *The Imperial administrative system in the 9th century with a revised text of the Kletorologion of Philotheos*, London 1911, 131-179, και N. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗ, *Les Listes de préséance byzantines des IXe et Xe siècles*, Paris 1972, 65-235) καθώς και η *Έκθεσις πρωτοκλησιών πατριαρχών τε καὶ μητροπολιτῶν* που αποδίδεται στον Επιφάνιο Κύπρου (II, 792-898, έκδ. J. DARROUZÈS, *Notitiae episcopatum Ecclesiae constantinopolitanae*, Paris 1981, Notitia I). Στον τόμο 2 υπάρχουν επίσης τρία addenda, από τα οποία το δεύτερο (II, 811-819) περιλαμβάνει και μια μικρή πραγματεία για το ελληνικό κείμενο που αποτελεί το κεφ. II, 42 της έκδ. REISKE, (CSHB) και το οποίο, κατά πάσα πιθανότητα είναι μετάφραση του γνωστού ως *Necrologium imperatorum* από το λεγόμενο *Chronicon Altinate* (έκδ. R. CESSI, *Fonti per la storia d'Italia* 73, Roma 1933). Δύο χάρτες, γλωσσάριο, βιβλιογραφία και γενικό ευρετήριο συμπληρώνουν τους τόμους.

Η χρονολόγηση του έργου είναι η συμβατική (προς τα τέλη της βασιλείας του Πορφυρογέννητου, ενώ για τα εμβόλιμα κεφάλαια I, 96 = REISKE 433-440 και II, 42 = REISKE 642) και υιοθετείται το ότι πρέπει να γράφτηκαν «μια γενιά μετά τον Πορφυρογέννητο». Παρακολουθείται όμως παράλληλα και η έκδοση του A. VOGT, *Le livre des cérémonies* t. I-II, Paris 1935-1939, με τις γνωστές ιδιομορφίες (αλλαγή αρίθμησης των κεφαλαίων).

Αυτά, ως σύντομη περιγραφή του περιεχομένου. Όπως προκύπτει, τόσο από πρόχειρη, όσο και από ενδελεχή ανάγνωση του έργου, ο κύριος σκοπός του –ο οποίος και επιτυγχάνεται τελικά– είναι η απόδοση του κειμένου στα αγγλικά, και η διευκόλυνση όσων δεν έχουν τη δυνατότητα να αντιληφθούν, όχι μόνο το νόημα κάθε λέξης χωριστά, αλλά και την απόχρωση (the tone, la nuance) κάθε έκφρασης, πολύ περισσότερο που τα βυζαντινά κείμενα είναι πάμπολλες φορές αμφίσημα και μπορούν να ερμηνευθούν κατά διαφορετικό τρόπο, όπως συνέβαινε όχι λίγες φορές με την επίσημη βυζαντινή τιτλοφορία. Αρκούν ορισμένα παραδείγματα από το γλωσσάριο (II, 826-836), π.χ. *ἀριθμός* (arithmos = vigla/watch), χωρίς να γίνεται μνεία ότι *ἀριθμός* είναι μετάφραση του λατινικού numerus = στρατιωτικό σώμα. *Τάγμα* = regiment (στρατιωτική ορολογία, όπου το τάγμα αποδίδεται συνήθως με τη λέξη batallion)¹. Ο όρος regiment μεταφράζεται παραδοσιακά ως *σύνταγμα* στα ελληνικά και στα μεσοβυζαντινά αντιστοιχεί στην *τούρμα* από την εποχή του βιβλίου του H. GELZER, *Die Genesis der byzantinischen Themenverfassung*, Leipzig 1899 και εξής.

Στην εισαγωγή (XXXII), αναφέρεται ο numerarius (πάντα χωρίς το numerus) και ο άγνωστος στους συγγραφείς secundarius, χωρίς άλλη αναφορά. Όμως, είναι προφανές ότι πρόκειται για τον γνωστό secundocarius από τον CJ XII, 17, 4 και 5, έτος 527/534 = T. LOUNGHIS-B. BLYSIDU-S. LAMPAKES, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches 476-565*, Nicosia 2006, αρ. 520 και 521), που, φυσικά, έπεται του primicerius. Αυτό που δεν υπάρχει στο έργο, παρό μόνο ελάχιστα, είναι η αναδρομή σε προγενέστερα ομοειδή –θα έλεγα– κείμενα (οι λεγόμενες δηλ. cross-references), από όπου θα μπορούσαν να εξαχθούν πολύτιμα συμπεράσματα, αν όχι και διδάγματα ή νέα πορίσματα. Για τον λόγο αυτόν και η εμμονή σε μόνη τη μετάφραση, χωρίς να αναφέρεται κανείς σε ανάλογα προγενέστερα περιγραφικά κείμενα για εξαγωγή συμπερασμάτων ή, έστω, για την κατοχύρωση των όσων υποστηρίζονται, λίγο εξυπηρετεί την εμβάθυνση, δηλαδή την πραγματική επιστήμη που οδηγεί σε ευρήματα ή ανακαλύψεις.

Για παράδειγμα, στον όρο *Σηνάτον* θα μπορούσε να γίνει αναφορά στα *Πάτρια*, 49,16 (έκδ. Th. PREGER, *Scriptores originum Constantinopolitanarum*, Leipzig 1901, v.1), όπου απαντάται η εναλλαγή: *Σινάτον-Σινάτης*, (πβλ. *Παραστάσεις Σύντομοι Χρονικαί*, 66, 102, 116, 119 και, ιδιαίτερα, 182 έκδ.

1. Ο όρος *τάγμα* έχει ταλαιπωρήσει πολλούς ερευνητές, στο σημείο που να μεταφραστεί κάποτε η έκφραση *τὸ τῶν χηρῶν τάγμα* στα γαλλικά *le bataillon (sic) des veuves*. Φυσικά, ο όρος *τάγμα* σημαίνει στο σημείο αυτό *ordre* (l'ordre des veuves, όπως l'ordre de la légion d'honneur!!!), στο κείμενο του Ναζιανζηνού.

CAMERON – HERRIN, *Constantinople in the early eighth century: The Parastaseis Syntomoi Chronikai*, Leiden 1984), όπου γίνεται λόγος για “two Senate houses in Constantinople”. Το ίδιο θα μπορούσε να ειπωθεί και για ό,τι π.χ. αφορά απαντώμενους επιφανείς όρους Ζεύξιππος (Πάτρια, έκδ. PREGER, v. 2, Leipzig 1907, 168,5-9), Χαλκή (Πάτρια v. 2, 164,19-166,15), Μίλιον (Πάτρια, v. 2, 166,6-14), Τζυκανιστήριον (Πάτρια, v. 2, 225,3-9), Στουδίου (μονή) (Πάτρια, v. 2, 247,3-5), ναός αγίου Μωκίου (Προκόπιος, Κτισμ. I, 4, 27. Παραστάσεις, 56, και 62 και σχόλια, 167-168, με παραπομπή στον R. JANIN, *Eglises et monastères de Constantinople*, Paris 1969, 354-358), αγία Ευφημία/Χαλκηδών, (Παραστάσεις, 92 και πλείστα άλλα), Φιλαδέλφι[ο]ν/είσοδος Καπιτωλίου, δηλ. του πρώτου Πανεπιστημίου το 425 (Παραστάσεις 130, 134, 150, 152, και σχόλια 244) αφήνοντας κατά μέρος και πολλούς ηχηρούς –ως όπως τη σημασία– όρους, των οποίων φαίνεται ότι ενδιαφέρει μόνο η αγγλική μετάφραση, ενώ για την προέλευση, χρήση και ερμηνεία ουδείς λόγος. Το έργο, συνεπώς, απευθύνεται αποκλειστικά σε αγγλόφωνους αναγνώστες και (μέλλοντες;) βυζαντινολόγους. Αυτό το τελευταίο ενισχύεται και από το ότι στην παρατιθέμενη βιβλιογραφία δεν υπάρχει ούτε ένα γραμμένο ελληνικά ή ρωσικά πόνημα σχετικά με το συγγραφικό έργο του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου (και υπάρχουν αρκετά), ενώ υπάρχουν ορισμένες οφθαλμοφανείς αβλεψίες σε ό,τι δεν είναι αγγλικά, όπως σε βιβλιογραφικούς τίτλους στα γερμανικά π.χ. KOLIAS, Byzantinischen (sic) Waffen, ή όπως στα γαλλικά, π.χ. colloque internationale (sic iterum), όπως και στην transliteration στα αγγλικά, όπως π.χ. η ελληνική λέξη *πήχυς* πρέπει να μεταγραφματίζεται σωστά *pechys* και όχι *pechus* (XXXVII). Αυτά θα μπορούσαν, φυσικά, να εκληφθούν ως λάθη καθαρά τυπογραφικά, αλλά όταν τα πάντα περίπου είναι αγγλικά και τα λίγα αλλόγλωσσα είναι λανθασμένα, τότε είναι φυσικό να υποτεθεί ότι παραγκωνίζεται (αν όχι αγνοείται) η αλλόγλωσση βιβλιογραφία. Επικίνδυνο επίσης βρίσκω αυτό που λέγεται στην εισαγωγή (XXXV), ότι «in literary English, excessive repetition in vocabulary and phrasing is avoided in favour of *varietas*», για να ακολουθήσει αμέσως η ομολογία: «This is inappropriate in an administrative text». Αυτό ακριβώς λέω και εγώ. Μπορεί ποτέ οι μεταφραστές (Ann Moffatt και Maxeme Tall) να εννοούν ότι προσπάθησαν να προσδώσουν λογοτεχνική χροιά σε ένα μάλλον άκαμπτο κείμενο γεμάτο από διοικητικούς, τεχνικούς όρους; Μήπως αυτό θα μπορούσε να εκτροχιάσει τη μεσαιωνική ομοιομορφία του κειμένου; Δεν ξέρω πόσο ταπεινά είναι τα αγγλικά μου αλλά, προσωπικά, μειδιώ, όταν θα ακουγόταν αντί για το βαρύγδουπο (όπως το καταλαβαίνει ο ελληνόφωνος) *Κελεύσατε!* το ευγενέστατο *if you please!*

Θα μπορούσε κάλλιστα κανείς να πολλαπλασιάσει τα παραδείγματα αυτού του είδους.

Σε γενικές γραμμές, συνεπώς, ισχύει ό,τι ειπώθηκε στην αρχή: χωρίς αμφιβολία, το έργο απευθύνεται για μεγαλύτερη ευκολία σε εκείνους που επιθυμούν να διαβάσουν το κείμενο του *Περὶ βασιλείου τάξεως* στη σημερινή δεσπόζουσα και παγκοσμιοποιημένη αγγλική γλώσσα. Αυτό δεν είναι καθόλου κακό, επειδή διευκολύνει τον δρόμο προς την διάδοση του βυζαντινού πολιτισμού σε ευρύτατα κοινωνικά στρώματα worldwide, θα έλεγα. Για τους ειδικούς όμως, ειλικρινά δεν βλέπω τί το καινούργιο μπορεί να προσφέρει το εγχείρημα. Πρέπει, τελειώνοντας, να σημειωθεί ότι παλαιότερα, δυό επιφανέστατοι Βρετανοί επιστήμονες, ο J. B. Bury και ο R. J. H. Jenkins κυριολεκτικά διέπρεψαν ασχολούμενοι με το συγγραφικό έργο του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου. Με το σημερινό υπό εξέταση καθαρά μεταφραστικό εγχείρημα φαίνεται ότι ασχολήθηκαν πλείστοι όσοι σύγχρονοι και διάσημοι βυζαντινολόγοι, όπως προκύπτει από τα Acknowledgements που αποδίδονται στη σελίδα VII.

ΤΗΛΕΜΑΧΟΣ ΛΟΥΓΓΗΣ,
ΠΕ/ΕΙΕ